

Саша Туцаковић*

Прегледни научни чланак
УДК: 343.232(37)
DOI: 10.46793/GP.1501.03T

ПРЕРАДА (*SPECIFICATIO*) У РИМСКОМ ПРАВУ

Рад примљен: 12. 10. 2023.
Рад прихваћен за објављивање: 16. 11. 2023.

Прерада (*specificatio*) је постојала у случајевима када неко преради туђи материјал тако, да од њега настане нова ствар. Основно питање које се поставља је да ли ће својину на новој ствари стећи власник материјала или лице које је прерадило туђи материјал. У класичном праву је постојао спор између Сабинијанаца и Прокулеанаца око одговора на ово питање, а након одређеног времена је настало и компромисно решење. Имајући у виду наведено, аутор у раду анализира појам нове ствари, стицање својине прерадом, процесуална средства за обештећење лица које није стекло својину, као и однос између прераде и уговора о делу (*locatio conductio operis faciendi*).

Кључне речи: *specificatio*; стицање својине; *bona fides*; *locatio conductio operis faciendi*.

I УВОД

Под прерадом (*specificatio*) се подразумевају ситуације у којима неко прерађује туђи материјал тако, да од њега настане нова ствар. На пример, када неко туђим златом направи прстен. Термин *specificatio* није коришћен од стране римских правника, већ се први пут појављује у 12. веку, у делу *Corpus legum sive Brachylogus iuris civilis*.¹

У оквиру прераде се не разматра случај када неко од свог материјала направи нову ствар, јер ће без икакве сумње власник материјала имати право својине и на новонасталој ствари,² али када неко туђим материјалом направи

* Асистент Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, stucakovic@jura.kg.ac.rs

¹ *Corpus legum sive Brachylogus iuris civilis*, 2, 2; B. C. Stoop, *Non Solet Locatio Dominium Mutare – Some Remarks on Specificatio in Classical Roman Law*, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review*, vol. 66, no. 1 and 2, 1998, 5.

² S. Perozzi, *Istituzioni Di Diritto Romano*, Firenze, 1906, 433 (фус. 3).

нову ствар, поставља се питање да ли ће својину на основу прераде стећи власник материјала или прерађивач. Међу правницима класичног права постојао је спор по овом питању из кога је настало средње решење, које је прихваћено у Јустинијановом праву.

Осим тога ко ће стећи својину, потребно је одговорити и да ли је захтевано да прерађивач буде савестан, која процесуална средства може употребити лице које није стекло својину у циљу обештећења, као и какав је однос између прераде и уговора о делу (*locatio conductio operis faciendi*) у случају када се извођач обавезе да за наручиоца изради одређену ствар.

II НОВА СТВАР

Римски правници нису дефинисали појам нове ствари, односно нису расправљали теоријски о томе какве и колике промене је потребно извршити на одређеној ствари да би се сматрало да је настала нова ствар. Уместо тога, наводили су конкретне примере према којима нова ствар постоји: када неко од злата или сребра направи посуду,³ од дасака брод, ормар или столицу,⁴ од вуне одело,⁵ од вина и меда медовину,⁶ од лекова облогу или маст за очи,⁷ од грождја и маслина мошт, вино и уље.⁸ С обзиром да се у изворима понављају истоветни примери који су се најчешће дешавали у пракси,⁹ међу римским правницима није било практичних потешкоћа и спорова у схватању нове ствари.

Једино је нејасно да ли је овршено жито третирано као нова ствар. Према Гајевим „Институцијама“ и Јустинијановим „Институцијама“, жито представља пример нове ствари која се не може повратити натраг у класје,¹⁰ док се у фрагменту *D. 41, 1, 7, 7* наводи да овршено жито припада ономе чије је било класје, будући да су зрна које је класје садржало већ имала свој коначни облик, па онај који је обро жито није створио нову ствар, него је извадио само оно што је постојало. Мишљење које се налази у Дигестама може се сматрати

³ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 7, 4, 10, 5; *D.* 10, 4, 9, 3; *D.* 13, 1, 13; *D.* 19, 2, 31; *D.* 30, 44, 2; *D.* 32, 49, 5; *D.* 32, 78, 4; *D.* 32, 88, 3; *D.* 41, 1, 7, 7; *D.* 41, 1, 12, 1; *D.* 41, 1, 24; *D.* 47, 2, 53, 14; *I.* 2, 1, 25.

⁴ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 6, 1, 61; *D.* 7, 4, 10, 7; *D.* 13, 7, 18, 3; *D.* 32, 88, 1-2; *D.* 41, 1, 7, 7; *D.* 41, 1, 26 pr.; *I.* 2, 1, 25.

⁵ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 10, 4, 12, 3; *D.* 24, 1, 29, 1; *D.* 24, 1, 31, 1; *D.* 30, 44, 2; *D.* 32, 88 pr.; *D.* 41, 1, 7, 7; *D.* 41, 1, 26 pr. и 2; *D.* 41, 2, 30, 4; *D.* 41, 3, 4, 20; *I.* 2, 1, 25.

⁶ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 6, 1, 5, 1; *D.* 41, 1, 7, 7; *I.* 2, 1, 25.

⁷ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 41, 1, 7, 7; *D.* 41, 1, 27, 1; *I.* 2, 1, 25.

⁸ Gai *Inst.* 2, 79; *D.* 10, 4, 12, 3; *D.* 13, 1, 14, 3; *D.* 41, 1, 7, 7; *D.* 47, 2, 53, 14; *I.* 2, 1, 25.

⁹ T. Mayer-Maly, *Spezifikation: Leitfaelle, Begriffsbildung, Rechtsinstitut, Zeitschrift der Savigny-Stiftung fuer Rechtsgeschichte/Romanistische Abteilung*, vol. 73, 1956, 154.

¹⁰ Gai *Inst.* 2, 79; *I.* 2, 1, 25.

исправнијим јер жито представља природни плод (*fructus naturales*), а не ствар која је настала људском делатношћу.¹¹

У случајевима каљења туђег материјала у сопствену ствар (*ferruminatio*),¹² бојадисања тканине туђом бојом (*tinctura*),¹³ сликања на туђем платну (*pictura*),¹⁴ писања на туђем пергаменту или папирусу (*scriptura*)¹⁵ или када неко утка туђе конце у своју одећу (*textura*),¹⁶ не настаје нова ствар, већ споредна ствар прираста главној ствари тако, да постаје њен саставни део.¹⁷ Због тога су римски правници наведене случајеве посматрали као прираштај (*accessio*) и власнику главне ствари додељивали својину и на споредној ствари. На пример, када неко боји туђу вуну пурпуром, не настаје нова ствар, јер је боја као споредна ствар прирасла главној ствари,¹⁸ али када неко направи одело од туђе вуне, онда ће одело представљати нову ствар.¹⁹

Нова ствар не настаје ни када се једноставно помешају чврсти предмети (*commixtio*) или течности (*confusio*) различитих власника.²⁰ На пример када се помеша жито или вино различитих власника.²¹

III СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ ПРЕРАДОМ

Када прерадом туђе ствари настане нова ствар, потребно је одредити ко ће бити њен власник: власник материјала или лице које је уложило рад. У класичном праву је између римских правника постојао сукоб по овом питању.

А. Неслагање Сабинијанаца и Прокулеанаца

У класичном праву постојао је сукоб мишљења између Сабинијанаца и Прокулеанаца. Према Гајевим „Институцијама“, Сабинијанци (Сабин и Касије) су придавали значај материјалу и заступали став да ствар која је направљена треба да припадне власнику материјала. Супротно томе, Прокулеанци су сматрали да ствар припада ономе ко ју је направио, а да власник материјала може да подигне *actio furti* и *condictio furtiva* против прерађивача који је украо

¹¹ Уп. W. W. Buckland, *A Text - Book of Roman Law from Augustus to Justinian*, Cambridge at University Press, 1921, 216.

¹² D. 6, 1, 23, 5.

¹³ D. 41, 1, 26, 2.

¹⁴ Gai Inst. 2, 78; D. 41, 1, 9, 2; I. 2, 1, 34.

¹⁵ Gai Inst. 2, 77; D. 6, 1, 23, 3; D. 41, 1, 9, 1; I. 2, 1, 33.

¹⁶ D. 10, 4, 7, 2; I. 2, 1, 26.

¹⁷ E. Lorenzen, *Specification in the Civil Law*, The Yale Law Journal, Vol. 35, No. 1, The Yale Law Journal Company, 1925, 31.

¹⁸ D. 41, 1, 26, 2.

¹⁹ D. 41, 1, 7, 7.

²⁰ D. 6, 1, 5, 1.

²¹ B. Eisner, M. Horvat, *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948, 253.

материјал, јер иако се ствари које су пропале не могу виндицирати, оне ипак могу бити предмет кондикције против лопова и неких других држалаца ствари.²²

Оба мишљења заснована су на начелу природне правде (*naturalis ratio*).²³ Гај није изразио став у погледу мишљења које треба прихватити као исправније, али се претпоставља да је следио мишљење Сабина и Касија, јер је и сам био Сабинијанац.²⁴

Међу романистима су настајале различите теорије о разлозима због којих су две школе формулисале овако супротстављена мишљења. Тако се наводи да су Прокулеанци уважавали вредност рада, док су Сабинијанци били мотивисани жељом да обезбеде својину. Постоји и став да су различити аргументи две школе настали применом правила реторике која су садржана у Цицероновом делу „*Topica*“ и Квинтилијановом уџбенику „*Institutio oratoria*“.²⁵ Најпознатија теорија је да оба мишљења имају корен у грчкој филозофији. Према овој теорији Сабинијанци су своје мишљење формирали на основу стоичке филозофије, а Прокулеанци на основу Аристотелове.²⁶

Међутим, наведене теорије, иако делују логично и инспиративно, ипак нису утемељене у изворима. Најпрактичније би било држати се фрагмента D. 41, 1, 7, 7. У њему су, за разлику од Гајевих „Институција“, детаљније објашњени разлози различитог резоновања двеју школа. Тако је наведено да су Прокулеанци (Нерва и Прокул) сматрали да је власник онај ко је нову ствар направио, јер нова ствар није никоме пре тога припадала.²⁷ Из тога произилази да су Прокулеанци нову ствар окарактерисали као ничију ствар (*res nullius*) која је као таква била подобна за стицање својине окупацијом (*occupatio*). Са друге стране, Сабинијанци (Сабин и Касије) су придавали већи значај власнику материјала, јер без материјала се не може ни једна друга ствар направити.²⁸

Дакле, њихов спор није потребно посматрати теоријски, односно филозофски, већ практично, јер су оба решења правична и прихватљива, а опредељење за једно од ова два зависило је од практичног погледа на то да ли је нова ствар, услед промене идентитета старе ствари: ничија (*res nullius*), или је ипак, у својини власника материјала од којег је направљена, јер иако је промењен идентитет старе ствари, да није било ње, не би било ни нове ствари.

²² Gai *Inst.* 2, 79.

²³ T. Leesen, *Produced and bottled in Rome: Who owned the wine? The controversy about Specificatio*, *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité*, vol. 53, 2006, 271; T. Mayer-Maly, *op. cit.*, 126.

²⁴ T. Mayer-Maly, *op. cit.*, 136; B. C. Stoop, *op. cit.*, 5.

²⁵ T. Leesen, *op. cit.*, 274.

²⁶ M. Kaser, *Roman Private Law* (a translation by R. Dannenbring), University of South Africa, Pretoria, 1984, 137.

²⁷ D. 41, 1, 7, 7.

²⁸ D. 41, 1, 7, 7.

Б. Средње решење

У фрагменту *D. 41, 1, 7, 7* формулисано је средње решење. Ако се нова ствар може вратити у пређашње стање, она ће припасти власнику материјала, а ако не може, онда онеме ко је ту нову ствар направио. У складу са тим, посуда се претапањем може вратити у пређашње стање неизрађеног злата, сребра и бакра, док се вино, уље, медовина и маст за очи не могу вратити натраг у грожђе, маслине, вино и ранији лек.²⁹ Иако је фрагмент *D. 41, 1, 7, 7* настао на основу Гајевог дела „*Res Cottidianae*“, не може се рећи да је Гај аутор средњег решења, јер је овај фрагмент очигледно интерполиран.³⁰ Средње решење је признато и у Јустинијановим „Институцијама“, а то значи да је временом оно постало општеприхваћено.

Међутим, у Јустинијановим „Институцијама“ постоји изузетак од средњег решења за случај када неко направи нову ствар од материјала који припада делом њему, а делом другом лицу.³² На пример када неко од свог вина и туђег меда направи медовину или тканину од вуне која само делом припада њему. У овом случају, прерађивач ће постати власник нове ствари, без обзира на то да ли се та нова ствар може вратити у пређашње стање, јер је он допринео не само делом материјала, већ и радом којим је нова ствар направљена.³³

Средње решење је настало током класичног права. Међу првима га је прихватио Павле. Према Павлу, за све што се може вратити у првобитни облик сматра се да, ако материјал остане исти, а промени се само облик (нпр. када неко од туђе бронзе направи статуу или од сребра пехар), власник статуе и пехара биће власник материјала.³⁴ Супротно томе, ако неко од туђих дасака и греда од чемпреса направи брод, он ће припасти онеме ко га је направио, јер чемпреса више нема, као ни вуне у случају када се од ње направи одећа.³⁵

У Павловом мишљењу постоји очигледна недоследност. У случају израде бронзане статуе и сребрног пехара од туђег материјала, својину ће стећи власник материјала јер се могу вратити у првобитно стање, тако што се претопе назад у бронзу, односно сребро. Док ће брод који је направљен од туђих дасака и греда, као и одело које је направљено од туђе вуне припасти прерађивачу, јер се не могу вратити у пређашње стање.³⁶ Међутим, то није тачно. Брод се може раставити и поново ће постојати даске и греде, а одећа се може прерадити назад у вуну.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ У Гајевим „Институцијама“ нема било каквог трага о средњем решењу, В. Eisner, М. Horvat, *op. cit.*, 252 (фус. 1).

³¹ *I. 2, 1, 25.*

³² Супротно Т. Mayer-Maly, *op. cit.*, 140.

³³ *I. 2, 1, 25.*

³⁴ *D. 41, 1, 24.*

³⁵ *D. 41, 1, 26 pr*; Види још и *D. 32, 78, 4* и *D. 32, 88.*

³⁶ Овакав став је примењен и у фрагментима *D. 32, 88 pr. 2.*

Павлова недоследност није случајна јер се и у *D. 41, 1, 7, 7* и *I. 2, 1, 25* као примери ствари које се могу вратити у пређашње стање наводе само оне које су направљене од метала као што су злато, сребро и бакар, док се одећа и брод не помињу. Мајер-Мали са правом констатује да недостатак јасних решења по питању прераде вуне и дрвета показује практичан неуспех средњег решења.³⁷

Дакле, може се извести закључак да римски правници нису доследно спровели средње решење у свим случајевима прераде, већ само онда када би нова ствар била израђена од туђег метала.

B. *Bona fides* прерађивача

Постојање савесности (*bona fides*) прерађивача, као услова за стицање својине прерадом, веома је спорно међу романистима. До проналаска Гајевих „Институција“ у 19. веку, доминирало је мишљење да је захтевана савесност прерађивача, а након тога настају супротна мишљења, јер је уочено да Гај у „Институцијама“ не помиње овај услов.³⁸

За разлику од Гаја,³⁹ Павле је сматрао да власник материјала може подићи *condictio furtiva* против прерађивача (лопова), која није усмерена на пропалу ствар, већ на повраћај новонастале ствари. На пример, ако су пехари направљени од украденог сребра, власник сребра може да подигне *actio furti* за украдено сребро и *condictio furtiva* за повраћај пехара.⁴⁰ Из наведеног произилази да прерађивач не може да стекне својину на новонасталој ствари уколико је украо материјал.

Као супротан аргумент за ову тврдњу наводи се да власник материјала може кондикцијом да захтева оно што је дошло на место пропале ствари, уколико зна да је ствар пропала, како би повратио вредност нове ствари.⁴¹ Пошто му се кондикција даје без разматрања ко је власник нове ствари, према овом мишљењу, власник материјала је могао да подигне кондикцију и ако је прерађивач (лопов) постао власник те нове ствари.⁴²

Чињеницу да је Павле следио мишљење да прерађивач (лопов) није могао да стекне својину на ствари коју је направио прерадом украденог материјала, недвосмислено доказује Павлов фрагмент *D. 41, 3, 4, 20*, у коме је наведено да се одећа сматра украденом, уколико је направљена од украдене

³⁷ Т. Mayer-Maly, *op. cit.*, 139.

³⁸ Gai *Inst.* 2, 79; E. Lorenzen, *op. cit.*, 32.

³⁹ Gai *Inst.* 2, 79.

⁴⁰ *D. 13, 1, 13*; Овакво мишљење налази се и у Јулијановом фрагменту *D. 13, 1, 14, 3* и интерполираном Помпонијевом фрагменту *D. 47, 2, 53, 14*.

⁴¹ A. Pernice, *Marcus Antistius Labeo: das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit*, II том, I део, Max Niemeyer, 1895, 323.

⁴² *Ibid.*, 325;

вуне.⁴³ Дакле, уколико је материјал украден, Павлово мишљење је да се сматра украденом и ствар која је настала прерадом тог материјала.

У Јустинијановом праву отишло се корак даље и из очигледно интерполираног Павловог фрагмента *D.* 10, 4, 12, 3 следи да прерађивач није могао да стекне својину уколико је знао да материјал припада другоме, јер је наведено да ће власник материјала моћи да подигне *actio ad exhibendum* против лица које прави мошт од туђег грождја, или уље од туђих маслина, или одећу од туђе вуне, знајући да припадају другоме.⁴⁴ У овом фрагменту је Павлово мишљење које се односи на лопова проширено и на све остале случајеве несавесности, тако да прерађивач који зна да израђује неку ствар од туђег материјала, не може да стекне својину.

На питање да ли је у римском праву захтевано да прерађивач буде савестан како би стекао својину на новонасталој ствари, није могуће одговорити са да или не. Постоји са једне стране чињеница да је Павле имао у виду савесност (*bona fides*) када је у *D.* 41, 3, 4, 20 оквалификовао новонасталу ствар као украдену, јер је створена од украденог материјала. Такође, дајући кондикцију за повраћај новонастале ствари од прерађивача-лопова, Павле је имао у виду *bona fides*. Да је ово мишљење и мимо Павла постојало међу појединим правницима, произилази из Јулијановог фрагмента *D.* 13, 1, 14, 3 и интерполираних фрагмената Помпонија (*D.* 47, 2, 53, 14) и Павла (*D.* 10, 4, 12, 3).⁴⁵

Са друге стране, водећи извори који најдетаљније говоре о преради, а то су *Gai Inst.* 2, 79; *D.* 41, 1, 7, 7 и *I.* 2, 1, 25, ни у једном сегменту не помињу савесност прерађивача као услов за стицање својине прерадом. Дакле, може се изнети закључак да је међу појединим римским правницима постојало мишљење да прерађивач мора да буде савестан у погледу туђег материјала, или барем да не сме да буде лопов, али ово мишљење није у пракси заживело до те мере да постане општеприхваћено, јер да је било супротно, несумњиво би *bona fides* нашла своје место ако не у Гајевим „Институцијама“, онда сигурно у *D.* 41, 1, 7, 7 или у Јустинијановим „Институцијама“, као што је то био случај са средњим решењем.

На основу свега наведеног може се рећи да је прерада (*specificatio*) представљала начин стицања својине у случајевима када неко створи нову ствар за себе или другог, без знања или против воље власника материјала.⁴⁶

⁴³ *D.* 41, 3, 4, 20.

⁴⁴ *D.* 10, 4, 12, 3; P. F. Girard, *Manuel élémentaire de droit romain*, Paris, 1906, 326 (фус. 2); B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, 252 (фус. 2); W. W. Buckland, *op. cit.*, 217.

⁴⁵ B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, 252 (фус. 2)

⁴⁶ Е. Станковић, С. Владетић, *Римско право*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2021, 250.

IV ОБЕШТЕЋЕЊЕ ЛИЦА КОЈЕ НИЈЕ СТЕКЛО СВОЈИНУ НА НОВОЈ СТВАРИ

Осим тога ко ће стећи својину на новонасталој ствари, веома је значајно одредити којим процесуалним средством би лице, које није постало власник, могло да тражи надокнаду због изгубљене својине, односно за уложени рад.

Као што је наведено, власник материјала је могао да подигне *actio furti* и *condictio furtiva* против прерађивача који је украо материјал.⁴⁷ Дакле, власник материјала би подизањем *actio furti* против прерађивача (лопова) добио вишеструки износ вредности ствари, јер је ова тужба имала пенални карактер. Истовремено, он би подизањем *condictio furtiva* добио обештећење у висини вредности ствари која је услед прераде пропала, јер ова кондикција има реиперсекutoryни карактер.⁴⁸

Поставља се питање које процесуално средство власник материјала може употребити против прерађивача у случају када није украо материјал. На ово питање није лако одговорити, јер извори не дају јасан одговор. Због тога Шулиц истиче да су све три теорије римских правника примитивне, јер главно питање које се намеће у случајевима прераде јесте обештећење стране која није стекла својину на новонасталој ствари.⁴⁹

Ипак, празнине у изворима не значе нужно да су мишљења римских правника о стицању својине прерадом била примитивна, већ може значити да прерада туђе ствари, ван уговорног односа између власника материјала и прерађивача, није била тако честа појава у тадашњем правном животу, изузев случајева крађе туђег материјала.

У литератури се најчешће наводе две теорије о процесуалним средствима које је власник материјала имао на располагању.⁵⁰ Према првој, власник материјала је могао да подигне кондикцију против прерађивача, према општим правилима правно неоснованог обогаћења (*condictio sine causa*). Иако се ово мишљење може прихватити као могуће, логично и правично, ипак треба напоменути да се не може поткрепити изворима.⁵¹

Према другој, власник материјала је могао да подигне *actio rei vindicatio utilis* против прерађивача. Ово мишљење је засновано на фрагментима *D. 24, 1, 29, 1* и *D. 24, 1, 30* из којих произилази да муж може да подигне *actio rei vindicatio utilis* против жене у случају када је направила одећу од вуне коју јој је поклонили.⁵² У овом случају постоји прерада, јер је жена мужевљевим материјалом направила одећу за себе. Међутим, могућност да муж подигне

⁴⁷ Gai Inst. 2, 79.

⁴⁸ Више о *actio furti* и *condictio furtiva* види: Е. Станковић, С. Владетић, *op. cit.*, 370.

⁴⁹ F. Schulz, *Classical Roman Law*, Oxford University Press, 1969, 366.

⁵⁰ P. F. Girard, *op. cit.*, 326; W. W. Buckland, *op. cit.*, 218.

⁵¹ W. W. Buckland, *op. cit.*, 218.

⁵² *D. 24, 1, 29, 1*; *D. 24, 1, 30*.

actio rei vindicatio utilis против жене највероватније није дата због прераде, већ због правила да су поклони између супружника ништави.⁵³

Уколико је својину на новонасталој ствари стекао власник материјала, прерађивач у чијој државини се по правилу налази прерађена ствар, вероватно је могао своје захтеве да оствари истицањем *exceptio doli*.⁵⁴

V SPECIFICATIO И LOCATIO CONDUCTIO OPERIS FACIENDI

Прерада туђе ствари је најчешће вршена тако што би се закључио уговор о делу (*locatio conductio operis faciendi*) између власника материјала и прерађивача. Код овог уговора, прерађивач (извођач, *conductor*) се обавезује да ће израдити неку ствар за власника материјала (наручиоца, *locator*), а он се обавезује да за то плати одређену накнаду (*merces*) и да испоручи материјал чијом ће се прерадом израдити уговорена ствар.⁵⁵

Уколико би било уговорено да извођач прерадом свог материјала направи нову ствар, онда то не би био уговор о делу, већ би била купопродаја.⁵⁶ Према Гају, неизвесно је било да ли је закључен уговор о делу или купопродаја када је неко са златаром уговорио да од свог злата направи прстење одређене тежине и облика и да за то прими на пример 200 денара. Касије је сматрао да се у овом случају материјал продаје, а да је рад предмет уговора о делу, док са друге стране већина правника сматра да је закључена купопродаја. Међутим, у ситуацији када је наручилац дао своје злато златару и са њим уговорио награду за његов рад, Гај наводи да је склопљен уговор о делу.⁵⁷

Може се рећи да је у основи Гајевог мишљења то да власник материјала постаје власник ствари која је од ње настала. Уколико је златар својим златом направио прстен, онда ће се радити о уговору о купопродаји, јер златар преноси својину купцу на новонасталом прстену. За разлику од тога, у случају када наручилац даје злато златару да му од њега направи прстен, златар не преноси својину над прстеном, јер власник материјала постаје и власник прстена који је настао прерадом тог злата. Дакле, Гајево мишљење је засновано на решењу Сабинијанаца у погледу прераде, а оно би у случају злата и прстена одговарало и у каснијем времену, када је преовладало средње решење, јер се прстен може претопити назад у злато.

Међутим, поставља се питање како би се разликовали уговор о купопродаји и уговор о делу у ситуацији када се примењује мишљење Прокулеанаца. Строго посматрано, извођач би увек стекао својину на новонасталој ствари, без обзира да ли је уговорено да изради ствар од свог

⁵³ W. W. Buckland, *op. cit.*, 218; P. F. Girard, *op. cit.*, 326 (фус. 3).

⁵⁴ S. Perozzi, *op. cit.*, 436; P. F. Girard, *op. cit.*, 327.

⁵⁵ Више о *locatio conductio operis faciendi* види: Е. Станковић, С. Владетић, *op. cit.*, 350.

⁵⁶ D. 18, 1, 20; D. 18, 1, 65.

⁵⁷ Gai Inst. 3, 147.

материјала или од материјала наручиоца. На пример, у ситуацији када неко уговори да преда дрво столару како би му овај направио столице, столар је, у складу са мишљењем Прокулеанаца, као прерађивач постао власник столица и он би морао да пренесе својину наручиоцу, без обзира што му је наручилац испоручио дрво. Самим тим не би се сматрало да је закључен уговор о делу, већ уговор о купопродаји.⁵⁸

Проблем је решен тако што је створен такозвани принцип *suo nomine* који подразумева релевантност воље прерађивача у погледу тога ко ће стећи својину на новонасталој ствари.⁵⁹ Прерађивач ће стећи својину ако туђу ствар прерађује сам за себе (*suo nomine*), а ако је прерађује за другог, онда ће својину стећи то лице. Према Помпонију, у случају када се неколико састојака помеша како би се произвео један лек, или када се од различитих есенција произведе крема, ниједан бивши власник не може рећи да је добијени производ његов, јер је доста боље сматрати да припада ономе за кога је ствар направљена.⁶⁰ Такође, када жена од своје вуне направи одећу за свог мужа, онда ће власник одеће постати муж, под условом да је својој жени платио вредност вуне, али ако жена није направила одећу за свог мужа, већ му је поклонила, такав поклон неће важити.⁶¹

На примеру супружника најбоље се види функционисање наведеног принципа *suo nomine*, јер ће муж стећи својину прерадом када је жена производила одећу за њега, али у случају када је одећу производила сама за себе, па ју је касније поклонила мужу, муж неће стећи својину због забране даривања између супружника.⁶² Принцип *suo nomine* је признат и у фрагменту *D. 41, 1, 7, 7*, у коме се наводи: „Ако неко од туђе материје сам за себе (*suo nomine*) направи нову ствар, Нерва и Прокул сматрају да је власник онај ко је ствар направио...“.⁶³

Дакле, временом је мишљење Прокулеанаца да је прерађивач власник нове ствари која је настала прерадом туђег материјала ограничено условом да је прерађивач прерадом туђег материјала израдио нову ствар за себе. Када је

⁵⁸ Разликовање уговора о купопродаји и уговора о налогу није само теоријско питање, већ оно производи и практичне последице. Продавац, између осталог, одговара и за скривене недостатке ствари који су постојали у моменту предаје ствари купцу, али су били скривени и не толико упадљиви, док извођач код уговора о делу одговара ако се не понаша као натпросечно пажљив домаћин (*culpa levis in abstracto*), за погрешан избор намештеника (*culpa in eligendo*) и за нестручност (*imperitia*). Вид: Е. Станковић, С. Владетић, *op. cit.*, 346 и 350. Уколико ствар има скривени недостатак, извођач може доказивати на пример да је он настао услед недостатака везаних за материјал, или без његове кривице уз поштовање свих правила струке. Вид: В. С. Stoop, *op. cit.*, 22.

⁵⁹ Претпоставља се да је настао у току првог века нове ере. В. С. Stoop, *op. cit.*, 17.

⁶⁰ *D. 41, 1, 27, 1.*

⁶¹ *D. 41, 1, 31, 1.*

⁶² В. С. Stoop, *op. cit.*, 12.

⁶³ *D. 41, 1, 7, 7.*

закључен уговор о делу, наручилац ће као власник материјала увек постати и власник направљене ствари која је настала прерадом његовог материјала, јер извођач не прерађује материјал за себе (*suo nomine*), већ за наручиоца.

VI ЗАКЉУЧАК

Прерада (*specificatio*) је изазивала супротстављена мишљења између правника из доба класичног права. Корен њиховог размимоилажења налази се у различитим сагледавањима практичних питања у погледу материјала и ствари која је од њега израђена. На крају, пронађено је средње решење, које је настало већ у класичном праву, а коначну превагу је однело у посткласичном и Јустинијановом праву. Њиме је победило мишљење Прокулеанаца, јер ће својину на ствари која је настала прерадом туђег материјала стећи прерађивач, осим уколико се та ствар може вратити у првобитни облик, када ће је у складу са мишљењем Сабинијанаца стећи власник материјала. Притом, ово мишљење није до краја спроведено, јер се као примери ствари које се могу вратити у првобитни облик наводе различити метали као што су злато, сребро и бакар, док се на пример не наводе брод и одећа, који су према Павловом мишљењу додељивани прерађивачу, иако се могу вратити у даске и вуну.

У Римском праву, уопштено посматрајући, није захтевана савесност (*bona fides*) прерађивача. И лопов је могао да стекне својину на ствари коју је направио од украденог материјала, али би зато био изложен са *actio furti* и *condictio furtiva* од стране власника материјала. Из фрагмената Павла, Јулијана и Помпонија произилази да су постојала мишљења да лопов и било ко други, који је несавесно прерадио туђу ствар, не може постати власник новонастале ствари. Међутим, оваква мишљења нису постала општеприхваћена.

Случајеви прераде туђег материјала ван уговорног односа вероватно су били ретки у пракси, јер у изворима није могуће пронаћи која процесуална средства су била на располагању власнику материјала и савесном прерађивачу, којим би тражили надокнаду штете за изгубљену ствар, односно уложени рад. Наравно, изузетак су случајеви крађе материјала.

Прерада туђе ствари је најчешће вршена уговором о делу у коме би се прерађивач (извођач) обавезао да ће израдити неку ствар за власника материјала (наручиоца), а он би се обавезао да за то плати одређену накнаду (*merces*) и да испоручи материјал чијом ће се прерадом израдити уговорена ствар. Наручилац ће увек постати власник израђене ствари, јер је извођач није израдио за себе (*suo nomine*), већ за наручиоца.

Saša Tucaković*

SPECIFICATION (*SPECIFICATIO*) IN ROMAN LAW

Summary

Specification (specificatio) existed in cases when someone made some new thing from somebody else's material. The fundamental question that arises is whether the ownership on a new thing would be acquired by the owner of the material or a person who produced new thing from someone else's material. In classical law there was a dispute between the Sabinians and the Proculians over the answer to this issue, and after a certain time a compromising solution was created. Taking into account written above, the author analyzes the concept of a new thing, acquisition of ownership by specification, remedies for reparation of a person who has not acquired ownership, as well as the relationship between specification and contract for provision of services (locatio conductio operis faciendi).

Key words: *specificatio; acquisition of ownership; bona fides; locatio conductio operis faciendi.*

* Assistant, Faculty of Law, University of Kragujevac.